

Noor Asharaf

Assistant Professor (Guest Faculty)

Dept. of Persian, MMHAPU, PATNA

Email: ashrafjnu@gmail.com

E-Content

Sem-1, Paper code: 102

Persian (M A)

Topic: Seljuq Architecture (Cont..)

معماری سلجوقی همه ویژگی های معماری ایرانی را دارد به گفته این پژوهشگر معماری دوره سلجوقی به نام شیوه رازی نیز شهرت دارد که این شیوه ابتدا در شمال ایران و سپس در شهر ری که یکی از تختگاه های دولت سلجوقی بود، پدیدار شد و بتدریج در دیگر شهر های ایران مورد استقبال قرار گرفت. این استاد دانشگاه با اشاره به اینکه معماری سلجوقی همه ویژگی های شیوه های گذشته معماری ایرانی را دارد تصریح کرد: در این شیوه، نغزکاری شیوه پارسی، شکوه معماری پارتی و ریزه کاری شیوه خراسانی با هم پدیدار می شوند. برج های خرقان، مسجد جامع اصفهان، رباط شرف، جامع اردستان، گنبد سرخ مراغه، برج طغرل در شهر ری، دوازده امام یزد، مسجد جامع قزوین و جامع زواره از نمونه های برجسته معماری شیوه رازی است.

در دوره سلجوقیان ظروف سفالین زیبایی ساخته می شد که سطح سفید رنگ آنها با نقش ها و طرح های گوناگون آراسته شده بود: ظروف، کوزه ها را با آب طلا و رنگ های دیگر می آراستند و نقش های برجسته بر آنها می زدند. سفال های در ری و کاشان ساخته می شدند که با هفت رنگ آراسته شده. صنعتگران فلز کار ایرانی در عهد اسلامی مهارت خود را حفظ و به نسل های بعد از خود انتقال دادند و از صنعت فلزکاری در دوران حکومت سلجوقیان مانند عصر فرمانروای ساسانیان به دو نوع قابل تقسیم است: ۱- اشیای ساخته شده از ورقه های مسی، آهن، برنج، ندرتاً از طلا و نقره ۲- اشیاء ریختگی ساخته شده از مفرغ، برنج، مس و احتمالاً طلا و نقره یکی از مهم ترین ویژگی های فلزکاری در عهد سلجوقیان ایران تنوع تزئین است.

مقبره‌های دوره سلجوقی به دو گونه مختلف ساخته شده‌اند: به شکل برج و به شکل گنبد، با طرح‌های چهارضلعی، چندضلعی، دایره یا ترک دار بیشتر مقبره‌های این دوره دو طبقه‌اند: طبقه بالا مسجد و طبقه زیر یا دخمه جای دفن اجساد. درون بیشتر این مقبره‌ها را یک سقف یا قبه نیم دایره شکل و در خارج، متناسب با بدنه مقبره با گنبد هرمی یا مخروطی یا قبه‌ای پوشانیده شده‌اند. از نمونه‌های خاص این نوع معماری است: مقبره سلطان سنجر در مرو و گنبد سرخ در مراغه، که هر دو از آجر و کاشی و با طرح چهار ضلعی ساخته شده‌اند. برج مدور در مراغه و سه گنبد در ارومیه، با طرح دایره‌وار و برج مهماندوست دامغان و برج طغرل در شهر ری با طرح ترک‌دار. برج‌های خرقان و برج دماوند و گنبد علی در ابرکوه و گنبد کبود در مراغه (هشت و ده ضلعی هستند).

ظروف سفالینی سلجوقیان هم به زیبایی کاشی‌های آن دوره ساخته می‌شد. ظروف باقی مانده از این دوره از نظر تزئین و رنگ آمیزی شامل ظروف مینایی، طلائی، فیروزه‌ای و ظروف سفید هستند که اغلب بدنه این ظروف با مجالس بزم، رزم یا شکار مزین شده‌اند؛ به گونه‌ای که می‌توان بهترین مینیاتور زمان سلجوقیان را در روی ظروف سفالی آن مطالعه کرد. در این زمان همراه با پیشرفت کلی و کیفی هنر سفال سازی و شیشه، صنعت فلزکاری نیز مانند دیگر هنرها راه کمال می‌پیمود. برخی از این ظروف را به طور مشبک ساخته و برخی دیگر را با نقوش کنده‌کاری زینت داده‌اند. در این صنعت، ترصیع کاری به ویژه نقره‌کوبی در تصاویر و کتیبه‌ها بسیار دیده می‌شود.

بافندگی از صنایعی است که همیشه در ایران مقامی والا داشته و تکه پارچه‌ای که از این دوره به دست آمده است، حاکی از وجود صنعت پارچه‌های ابریشمی در دوره سلجوقیان است. این پارچه‌ها چندان ظریف و زیبا هستند که با تغییر نور تغییر رنگ می‌دادند. بر این پارچه‌های سبک و نازک، طرح جانوران و خطوط کوفی دیده می‌شود. صنعت نساجی این زمان از نظر بافندگی، ابتکار انواع طرح‌ها و زیبایی و تنوع رنگ‌ها به درجه‌ای عالی رسیده است و شهرهای ری، کاشان و یزد مراکز بزرگ و مهم بافندگی این عصر بوده‌اند. صنعت قالی بافی هم در دوره سلجوقیان رواج داشته است. شکی نیست که ایران در قالی بافی بزرگترین مرکز شرق بوده و کهن‌ترین قالی‌های معروف ایران مربوط به قرن ششم قمری در دوره سلجوقیان است. فرش پازیریک در دوره هخامنشیان و همچنین قالی چهار فصل یا بهارستان دوره ساسانیان از شاخص‌ترین نمونه‌های قالی هنری در ایران به شمار می‌روند.

